

lack in the present paper. His study is based on a corpus of 43 plays, one by each of 43 twentieth-century Hungarian playwrights; the length of the corpus is 4 million characters. The analysis encompasses the whole text of the plays, that is, it includes the stage instructions as well as the characters' lines. The paper deals with the following issues: person and number agreement between the predicate and single/multiple subjects; definiteness agreement between the verb and its direct object; use of number on nouns after quantifiers and similar modifiers. These agreement phenomena are illustrated by plenty of examples. The proportions of these types of agreement characteristic of drama as a text type are established, with special regard to playwrights' individual habits of language use, too. Given that the corpus includes plays coming from nearly eight decades, it also makes it possible to explore certain diachronic changes in the use of agreement.

Keywords: drama corpus, formal agreement, semantic agreement, locality, person translucence

A kitöltött szünetek formái és funkciója tizenévesek spontán beszédében

Bevezetés

A közlés szándékától az artikuláció megvalósulásig tartó beszéd folyamat hangsorok és jelkimaradások egymás utáni váltogatása. Az artikuláció elmaradásakor hangos elemeket nem tartalmazó szünetek és akusztikailag azonosítható hangjelenségek egyaránt megszakíthatják a beszéd folyamatosságát (Harley 2001). Ez utóbbiak a nyújtások, az újrakezdekések, a nyelvbotlások önkorrektói (Laver 1995: 535) vagy a hezitálás. A gondolat megtervezésének és az artikulációnak szinte egyidejű működése miatt a folyamatos beszédet különféle hibázások is megtörhetik. Levelt elmélete (1989, 1993) szerint már a gondolatok közötti válogatás szakaszában, a makrotervezés során elbizonytalanodhat a beszélő, míg a gondolathoz illesztendő nyelvi forma megtalálásakor, a mikrotervezési fázisban ugyancsak akadhat nehézsége. A spontán beszéd folyamatosságát megakasztó jelenségeket összefoglaló terminussal megakadásjelenségeknek hívjuk, amelyek a magyar nyelvben funkciójuk alapján a bizonytalanságok és a hibák kategóriájára oszthatók (Gósy 2002, 2003).

A nem levegővételt biztosító szünetek, az értelmi tagolási funkciójú (Szende 1976), illetve a retorikai céllal tartott hatásszünetek kivételével a spontán beszédben megjelenő szünetek a tervezés vagy az átmeneti szóatlalási nehézség kísérőjeként jelennek meg bizonytalansági megakadásként. Ezek lehetnek néma szünetek és úgynevezett kitöltött szünetek. A felszíni szerkezet alapján nehéz eldönteni, hogy a beszélő miért tartott szünetet, ezért a tanulmányok legtöbbször (Fox Tree 1995, Gósy 2003) nem térnek ki a néma szünetek megakadásként történő elemzésére. Amikor a megakadás valamilyen hangjelenséggel együtt jelenik meg, hezitálásnak vagy kitöltött szünetnek nevezzük.

A kognitív tervezési folyamatokhoz köthető hezitálás (Maclay–Osgood 1959) különböző formában realizálódhat. Kivitelezési formájuk nyelvfüggő, ezt néhány vizsgálat adatával lehet alátámasztani. Az angolban a leggyakrabban az *um*, *uh*, *er*, *oh* formák fordultak elő (Clark-Fox Tree 2002), a franciában az *eu*, *eh*, *oe*, hangkapcsolatokat, illetve az *n* hangot találták leggyakoribbnak (Duez 1982), míg a németben az *äh* és az *ähm* formákat (Vasilescu et al 2007). A magyar spontán beszéd megakadásjelenségeinek elemzése szerint a kitöltött szünetet a felnőtt beszélők (Gósy 2005, Horváth 2009), továbbá a tinédzserkorúak (Laczkó 1991, 2010) is a leggyakrabban az *ö*-re emlékeztető semleges magánhangzó, az úgynevezett svá hang különböző időtartamú ejtésében valósítják meg. Óvodások spontán beszédének vizsgálati döntő többségben szintén a svá realizációját igazolták (Laczkó 1991, Horváth 2009, 2010). A mai magyar beszédre is jellemzőek azonban a hangkapcsolatban megvalósuló kitöltött szünetek, így az *öm*, *hm* *mm*, *üm*, *hő* formákat felnőttek és fiatalok spontán beszédében egyaránt regisztrálták (Gósy 2005, Laczkó 2010).

A kitöltött szünet a spontán beszédben különböző okok miatt jelenik/jelenhet meg, és többféle funkciót tölt/tölthet be. Funkciójuk egyrészt a produkciós folyamatokhoz, másfelől a perceptiós folyamatokhoz kapcsolható. A beszédprodukció folyamatában a makro- és a mikrotervezés (Levelt, 1989, 1993) szakaszaiban egyaránt felléphetnek. A kitöltött szünettel jelezheti a beszélő azt, hogy

közölni kíván valamit, noha pontosan még nem döntötte el a mondandóját. Amikor a makrotervezés során a gondolatfolyam még nem logikus, főleg asszociációs kapcsolatokon nyugszik, a beszélő sokszor válogat a meghangosítani szándékozott gondolatok között, és az ehhez szükséges időt a hezitálás biztosítja. A beszélőnek azt is meg kell terveznie, hogy mit, milyen sorrendben akar közölni, és ez, valamint az, hogy mennyire részletesen, milyen szavakkal, mondatokkal mondja mindezt el, a mikrotervezés során definiálódik. Így a kitöltött szünet időt biztosít a gondolatok közlési sorrendjének tervezéséhez vagy az adott tartalomhoz leginkább megfelelő lexéma előhívásához. A beszédprodukciónál sokszor korrigáljuk a már kiejtett vagy félig kiejtett tévesen előhívott lexémát, ehhez szintén a kitöltött szünettel nyerünk időt (Maclay–Osgood 1959, Fox Tree 2002).

Empirikus kutatások rámutattak arra, hogy a produkció folyamatosságát megszakító hezitációs jelenségek a hallgató percepciós folyamataira is hatnak (Fox Tree 2002, Gósy 2000). A kísérletek szerint a hezitálásokat tartalmazó közléseket a hallgatók könnyebben dolgozzák fel, hiszen azok információt szolgáltatnak számukra a beszélő tervezési stratégiájáról, pillanatnyi állapotáról és arról is, hogy hosszabb vagy rövidebb közlésre számítson-e (Corley Stewart 2008, Watanabe et al. 2008).

A hezitálás gyakoriságát számos tényező alakítja. Sokszor beszélőre jellemző tulajdonság, ezért egyes beszélők sokat, mások keveset hezitálnak, és gyakran a hezitálás formája is beszélőre jellemző (Goldman Eisler 1968, Markó 2004, Laczkó 2010). A megakadások gyakoriságát, így a hezitálás előfordulási arányát is befolyásolja a beszélő pszichés és fizikai állapota. A fáradtság vagy az izgalom, a lámpaláz növelheti a gyakoriságukat (Gósy 2003, Laczkó 2010), de például az alkoholos befolyásoltság az ellenkező hatást váltotta ki a beszélőkből (Gyarmathy 2007). Az sem mindegy, milyen típusú szöveg megszólaltatásáról van szó. A spontán beszédben több volt a hezitálás, mint a párbeszédekben, ahol a kölcsönös interakció segíti a beszélőket a folyamatos beszéd fenntartásában (Horváth 2004). A szónoki beszédben is jelentősen csökkent a spontán beszédhez képest a hezitálás. Ebben az esetben ugyanis előre felkészülünk a beszédre, tehát a gondolat tervezése és a nyelvi forma kialakítása a spontán beszédétől eltérően nem szinkron működésekkel jelent, hanem megelőzi a szöveg elmondását (Laczkó 2010). A képleírással kiváltott spontán beszéd összetett műveleteket igényel, és ez a hezitálások növekedését eredményezte (Markó 2004). A téma ismerete szintén befolyásolja a hezitációk megjelenését a közlésben. Ha a beszélőnek olyan témáról kellett megszólalnia vagy véleményt mondania, amely számára kevésbé ismert, növekedett a kitöltött szünetek előfordulása (Bortfield et al. 2001). A beszélők életkora ugyancsak hatással van a hezitálások beszédbeli előfordulására. Az életkor előrehaladtával a gyermekek hezitációinak száma arányosan növekedett, így az óvodások beszéde még nem tartalmazott jelentős számú hezitálást szemben az idősebb gyermekekkel (Laczkó 1991, Horváth 2006, 2009, Szabó 2008). Középkorú fiatalok és felnőttek beszédprodukciónál a hezitálás az egyik leggyakoribb megakadásjelenség volt (Gósy 2003, Horváth–Imre 2009, Horváth 2004, 2009, Horváth 2010, Laczkó 2010), míg az idősek beszédében jelentősen csökkent a hezitálások száma (Menyhárt 2003).

A hezitálás megjelenési helye a közlésben változó lehet. Bár leggyakrabban a közlés elején lépnek fel (Maclay–Osgood 1959), az is befolyásolhatja előfordulásukat, hogy milyen hosszú az adott közlés (Shriberg 1996). A hosszabb közlések előtt megnövekedhet a hezitálások gyakorisága, hiszen a közlés hosszának növekedése többnyire a szerkezetek bonyolultságának változásával is együtt jár, és ez a felszínen megjelenő diszharmonikus formák, köztük a hezitációk gyakoribb megjelenésének kedvez(het).

Azt is vizsgálták, hogy a hezitálások megjelenése milyen összefüggést mutat a szófajokkal. A kutatási eredmények eleinte azt igazolták, hogy a hezitálások az úgynevezett tartalmas szavak előtt (Maclay–Osgood 1959) és a ritka színnevek előtt (Levelt 1983) jelennek meg gyakran. Későbbi munkák azt hangsúlyozták, hogy a hezitálások a funkciósavak előtt is gyakran felléphetnek, illetve nem találtak különbséget a tartalmas szavak és a funkciósavak előtt megjelenő hezitálások arányában (Cook 1971). A mondatszerkezet hatását is kimutatták a hezitálások gyakoriságának alakulásában. Eszerint a hezitálás nagyon gyakran a mellékmondat második szava előtt jelenik meg (Boomer 1965), valamint az alárendelt mellékmondatok határán megjelenő kitöltött szünetet hosszabb időtartamúnak is észlelik a hallgatók (Ruder–Jensen 1972).

A jelen kutatás célja az, hogy a hezitálás formai és funkcióbeli jellemzőit tizenévesek spontán beszédében elemezze. A téma választását az indokolja, hogy a hezitálás a magyar spontán beszéd egyik leggyakoribb megakadásjelensége. A magyar nyelvben nagyszámú korpuszon végzett elemzé-

sek erre a megakadásjelenségre a felnőttek és a gyermekek spontán beszédében történtek. A választott korosztály nyelvhasználatáról, spontán beszédéről van azonban a legkevesebb ismeretünk. A megjelent kutatások azt mutatják, hogy e korcsoport beszéde a szegmentumok és a szupraszegmentumok szintjén egyaránt eltér a felnőttnyelvtől vagy a gyermeknyelvtől. A tinédzserek többféle beszédtempót hordoznak (Laczkó 1991, 2009, Vallent 2010), szókincsbeli problémákkal, szöelölvási nehézséggel küzdenek (Laczkó 2007, Szilassy 2005), és ez a spontán beszédalkotási folyamataikban a nyelvi forma kialakításának bizonytalanságát jelező megakadások, így a kitöltött szünet arányában is tükröződik, tükröződhet. Különbözik a beszédstílusuk, és a stílári formák iránti érzékenységük is jelentősen eltér a felnőttekéhez képest (Gósy–Büky 1983, Laczkó 2012). A hezitálás jelenségeinek elemzését nagy mennyiségű középiskolásoktól rögzített anyagon még nem vizsgálták. Így a jelen kutatás célja viszonylag nagyszámú adat alapján azt bemutatni, hogy a tizenéves beszélők (középiskolások) spontán beszédében megjelenő hezitálások milyen jellegzetességeket mutatnak, valamint azt, hogy a hezitációk különböző típusú realizációi milyen funkcióban fordulnak elő az e korúak megnyilatkozásaiban. A jelen kutatás eredményei nemcsak az adott korosztály spontán beszédének és beszédtervezési műveleteinek pontosabb megismeréséhez járul(hat)nak hozzá, hanem összehasonlításul is szolgálhatnak a gyermeknyelvben és a felnőttnyelvben kapott adatokkal.

Hipotézisem szerint a tizenévesek spontán beszédében különböző hezitációs formák fordulnak elő eltérő gyakorisággal. Feltételezhetően a hezitálások mind megjelenési formáik, mind szerepük tekintetében a felnőttnyelvi funkciókat egyre inkább tükrözik. A kérdés az, hogy az egyes hezitációs változatok és funkciók mutatnak-e eltérést a felnőttnyelvi és a gyereknyelvi adatokhoz képest, és ez mennyiségi vagy inkább minőségbeli eltérés-e. Az empirikus kutatások szerint egy szűkebb intervallumban, így az anyanyelv-elsajátítás záró periódusában is van/lehet eltérés például a tempó vagy a szóhasználat, továbbá a szókincs mennyiségi, minőségi összetételét illetően (Laczkó 2005, 2007, 2009, Vallent 2010) a 15 és a 18 évesek között. Ezért vizsgálandó az is, hogy a beszéd folyamatosságát megakasztó kitöltött szünetek mutatnak-e eltérést az adott korcsoportok között a forma és/vagy a funkció tekintetében.

Anyag, módszer, kísérleti személyek

A hipotézis ellenőrzéséhez és a feltett kérdések megválaszolásához empirikus kutatást végeztem, amely középiskolai tanulók irányított spontán beszédmintáinak elemzésén alapult. A diákok egy budapesti szakközépiskola tanulói. A választott iskola átlagos szintű, közgazdaságtan és informatika tagozatos osztályokkal működik. Beiskolázási körzete sok évre visszamenőleg Budapest külső kerületei (XVII., XVIII., XIX., XX.) és a környező agglomerációs települések (Gyál, Felsőpákonny, Ócsa, Üllő, Vecsés stb.) bejáró diákjait jelenti. A szülők iskolai végzettségét tekintve kevesebb az értelmiségi, tehát az egyetem, főiskolai végzettségűek aránya, a legtöbb diák szülei középfokú végzettségűek, és gyakori azoknak a tanulóknak a száma, akiknek a szülei ennél kevesebb iskolai végzettséggel rendelkeznek.

A vizsgálatban 9., valamint 12. osztályos középiskolai tanulók vettek részt. A 9. évfolyamosok átlagéletkora 15,3 év, a 12. évfolyamosoké 18,3 év volt. Valamennyien ép hallók és átlagos intellektusú gyermekek. A tanulók száma 30-30 fő volt korcsoportonként, akiket az említett tagozatos osztályokból véletlenszerűen választottam ki. Az a szempont, hogy a lányok és a fiúk eredményeit objektívan össze lehessen hasonlítani, sajnos nem volt érvényesíthető. A vizsgált populáció szociológiai szempontból ugyan heterogén mind a két évfolyamon, de a lányok száma jóval több, mint a fiúké, ez az adott középiskolában a lány-fiú eloszlásból adódik.

A spontán közlések két nagy csoportra oszthatók. Az egyik esetben a beszélő felkészül a beszédre, és gondolatait valamennyire összerendezi, de a nyelvi formát az adott szituációban rendeli a tartalomhoz. A másik esetben gondolatainak létrejötte és a nyelvi formának a kialakítása is az adott szituációban történik. Ez utóbbi a szorosabban értelmezett spontán beszéd, az előbbi megnevezésére gyakran az irányított spontán beszéd terminusát használják (Wacha 1974, Fábriicz 1988).

A diákok úgynevezett irányított spontán beszédét lecsendesített szobában, azonos körülmények között rögzítettem magnetofonra mikrofon segítségével. A tanulókat a mozifilmekkel, tévéfilmekkel kapcsolatos véleményük kifejtésére kértem: kétpercnyi gondolkodás után monológban

összegezték mondandójukat. Minden diáktól körülbelül ötpercnyi beszédmintát rögzítettem, az elemzéshez a WavePad hangeditáló program 3.05-ös verziójával 2 perces beszédmintákat (monológokat) annotáltam 44 kHz-es mintavételezéssel, 16 bites tárolással. Minden esetben a rögzített monológok első két percét választottam az elemzéshez, és összesen közel kétórányi rögzített spontán beszédet vizsgáltam meg.

Az irányított beszédrészletek elemzése a Praat program 5.3-as verziójával történt. Meghatároztam az elemezendő részletek pontos időtartamát, a beszéd közben tartott néma és kitöltött szünetek számát és időtartamát. Tipizáltam a kitöltött szüneteket a formájuk és az adott szövegekben betöltött funkciójuk, valamint megjelenési helyük alapján. A statisztikai elemzéseket a SPSS 10.0 for Windows nevű programsomaggal végeztem.

Eredmények

A hezitálások gyakorisága

Az elemzett beszédrészletek adatait az 1. táblázat foglalja össze. A 18 évesek rögzített beszédideje 61 perc 31,8 másodperc, a 15 éveseké 57 perc 45,6 másodperc. A kitöltött szünetek száma a 18 évesek beszédében 340, a 15 évesekében 255. A hezitálások percenkénti gyakorisága a 18 éveseknél átlagosan egy kitöltött szünettel volt több a 15 évesekéhez képest. A 18 évesek átlagosan 5,52 kitöltött szünetet, a 15 évesek 4,39 hezitálást produkáltak (párosított *t*-próba: $t(29) = -1797$, $p = 0,083$). Az egyéni eltérések számottevőek a korcsoportokban. A 18 évesek között volt olyan diák, aki egyetlen hezitálást sem produkált (egy fő), a 15 éveseknél ilyen tanulót nem találtam. A hezitálás gyakoriságára kapott szélső értékek is különböztek a korcsoportokban, és az idősebb tanulók magasabb értékei jobban szóródnak, mint a fiatalabbakéi.

1.táblázat
Az elemzés adatai

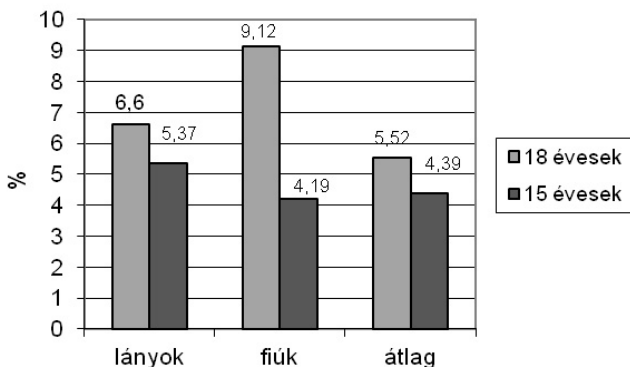
	18 évesek	15 évesek
Beszédidő	61'31,8"	57'45,6"
Összes hezitálás száma	340	255
Hezitálás percenként	5,52	4,39
Legkevesebb hezitálás	0,51	1
Legtöbb hezitálás	12,35	9,56
Átlagos eltérés	3,208	2,011
Szórás	3,934	2,467

Mind a két korcsoportra igaznak tűnik az a tendencia, hogy a beszédesebb tanulók, akik könnyebben fogalmazzák meg gondolataikat, a produkcióik tartalmasabbak, és egyúttal összetettebb gondolatmenetről árulkodnak, gyakrabban szakítják meg mondandójukat a kitöltött szünet valamelyik formájával. Az egyszerűbb gondolatokat és/vagy nyelvi formákat tükröző produkciókhoz köthető tanulók viszont általában kevesebbet hezitálnak, és náluk a beszéd folyamat megszakadása inkább a néma szünettel történik. Ezt szemlélteti az alábbi két rövid példa is. (A példákat a magyar helyesírás alapján adom közre, zárójelben jelzem a szünetet, mellette a szünet időtartama szerepel ms-ban.)

HM (15 éves lány) éppen a valóságshow-val kapcsolatos véleményét mondja el. Gondolata szegényes, a gyakori hosszú néma szünet egyfajta gondolkodási szünetként dominál a beszédében, a tartalom tervezési szintjéhez kötődően jelenik meg. Kitöltött szünet összesen kettő volt a produkciójában, és ez a beszéd idejét figyelembe véve 1,39 hezitálást jelent percenként: (szünet, 1300 ms) *Hát* (szünet 1700 ms) *nem tudom, egyáltalán épp, hogy nem valóság* (szünet 900 ms). *Nem tudom* (szünet 1360 ms), *inkább horrorfilmeket szeretek*.

A 18 éves HA is híján van a gondolatnak, ezt a mondandója közbeni hosszú szünetei támasztják alá. Mondatai egyszerű szerkesztésűek: (szünet 2800 ms) *A műsorok lekötnek, bár igen ritkán nézek tévét* (szünet, 2190 ms) *A valóságshowkat nem szeretem* (szünet, 1290 ms) *meg a talk showkat se, mert szerintem nem mindig tükrözik az igazságot.* Ő is kevés hangos szünetet produkált, ezek gyakorisága 2,53/perc. Természetesen a jól beszélő diákok között is előfordult keveset hezitáló, és arra is volt példa, hogy a gondolataikat nehezen kifejező tanulók tartalmilag „üres(ebb)” beszédében az artikulációt sok kitöltött szünet szakította meg. Ez utóbbi tény a jelen kutatásban a hezitálások megjelenésének beszélőfüggőségét (Goldman Eisler 1968, Markó 2004) igazolja a középiskolások körében is. Arra is rávilágít, hogy az e korúak gondolati tervezési szinten bekövetkező nehézségei a nyelvi átalakításra is hatással vannak/lehetnek.

A kitöltött szünet gyakoriságával összefüggő kérdés, hogy a nők/lányok vagy a fiúk/férfiak ejtenek-e több megakadást spontán beszédprodukcióikban (Bortfeld et al. 2001, Gocsál 2001, Horváth 2007). Anyagunkban a teljes populáció összetétele nem volt egyforma a két korcsoportban a nemek eloszlását tekintve. Ezért a nemek szerinti vizsgálatot csupán a hezitálások összes előfordulására nézve azonos módon néztem meg, inkább tájékoztató jelleggel. A fiúk számához igazodva ugyanannyi lányt választottam a 15 és a 18 évesek közül, ügyelve arra, hogy a beszédkörnyezet azonosak vagy nagyon közeli legyenek, és a hezitálások gyakoriságát nemenkénti bontásban náluk vizsgáltam (1. ábra). Az adatok a két korcsoportban ellentétesen alakultak. A fiatalabbaknál a lányok percenkénti hezitációi emelkedtek ki, de a különbség nem számottevő a lányok és a fiúk között. (Náluk a nemenkénti bontás a teljes populációban szintén a lányok valamivel több hezitációit mutatta.) Az idősebbeknél a fiúk percenkénti hezitációinak a száma volt több, bár a statisztikai vizsgálat (párosított *t*-próba: $t(3) = -1,114$, $p = 0,337$) itt sem mutatott szignifikáns eltérést. Ez adódhat abból is, hogy az idősebbeknél az összehasonlításához használt minta elemszáma a csoport összetételénél fogva alacsonyabb volt, mint a fiatalabbaknál. Ugyanakkor e korcsoport gyakorisági adatai a szakirodalomban a felnőttekre kapott eredményekkel mutatnak rokonságot (Bortfeld et al. 2001, Gocsál 2001, Horváth 2007, Horváth 2009). Így azt a tendenciát látszanak igazolni, hogy a hezitációknak a felnőttkorban tapasztalt nemhez kötődő eltérő megjelenése az életkor függvényében alakul.

1. ábra

A hezitálások gyakorisága nemenként

Az egyéni eltérések a nemek szerinti összehasonlításban szintén látszódnak (2. táblázat). A nemenkénti bontásban is követhető volt az, hogy a jól beszélők többnyire gyakran hezitáltak, de a fordítottja is, vagyis az, hogy kevesebb kitöltött szünetet produkáltak, mint azok, akiknél a gondolat és a hozzárendelt nyelvi forma is meglehetősen egyszerű volt.

2. táblázat
Egyéni eltérések nemek szerint

	15 évesek		18 évesek	
	lányok	fiúk	lányok	fiúk
Legkevesebb hezitálás/perc	1,58	1,99	1,43	4,95
Legtöbb hezitálás/perc	9,56	6,72	12,35	12,66
Átlagos eltérés	2,65	1,528	3,884	3,122

A 15 éves ML (legkevesebbet hezitáló fiú) folyamatos beszéde bár nyelviileg kifogásolható és egyéb megakadásokat (névelő nyújtása, ismétlés, névelő hiánya, töltelékszó) tartalmaz, amelyek a nyelvi tervezés bizonytalanságát nála is mutatják, a valóságshow-król kifejtett, indulatoktól sem mentes véleményét szinte csak a néma szünetek szakítják meg: *Hát nem tudom* (szünet 556 ms). *Nem tudom, hogy ilyet szabad-e mondani, de hát azok a* (szünet 895 ms) *ő* (260 ms) (szünet 1065 ms) *melegek* (szünet 440 ms) *hát azokat be hát azzz* (szünet 400 ms) *nagyon gusztustalan szerintem* (szünet 1140 ms). *Szerintem még* (szünet 675 ms) *rendes műsoridőben* (szünet 200 ms) *ilyenek, hogy izé* (szünet 100 ms) *fél nyolckor* (szünet 703 ms) *rendes gyerekek látják, hogy ott izé* (szünet 950 ms) *okoskodik, meg minden ott ő* (154 ms) *mozgások, meg az a beszédstílus, hát az kész* (szünet 760 ms).

A szintén 15 éves LZ (legtöbbit hezitáló fiú) nehezen fejt ki gondolatait, ezt a felvételi folyamán ő maga többször is kimondja. A gondolatok nyelvi formába öntését ráadásul nála jól érzékelhetően az izgalom, a lámpaláz fokozza, ez pedig növeli megakadásai gyakoriságának az esélyét. Már beszédének indítása a gondolatok közötti válogatás nehézségére utal, a be nem fejezett gondolat a makrotervezés bizonytalanságát jelzi. A versengő gondolatok között meghangsósítani szándékozottat a néma szünetet követő indulatos és a szünetet megelőző grammatikai hiba javítása jelzi. A megtalált gondolathoz illesztendő nyelvi forma kialakítása (mikrotervezés) a lexikai válogatás miatt ütközik nehézségbe. Mondandóját azonban folytatni nem tudja, és az elbizonytalanodás – amelyet a folytatást jelző *akkor* szó utáni szünet és hezitálás érzékeltet, valamint saját maga is hangot ad elbizonytalanodásának – vélhetően ismét a versengő gondolatok miatt lép fel: *Na hát akkor kedvenc műsorom az a* (szünet 723 ms) *National Geographicon van vannak a* (szünet, 110 ms), *ja búvárkodós* (119 ms) *részek, mert búvárkodom is. Akkor* (szünet 740 ms) *phú* (610 ms) (szünet 540 ms) *nem tudom. Akkor a Spektrumon vannak még jó műsorok* (szünet 302 ms). A folytatás ismét nehézkes, az újabb gondolatot szintén nem tudja befejezni, majd a tervezésben a teljes elbizonytalanodást hezitálássorozat, a nagyon hosszú néma szünet és a hibás közbevetett kérdés megjelenése mutatja: *A valóságshow-kat nem szeretem, de nincs sok értelme, amiről beszélnek, meg hogy. Akkor ő* (254 ms) *hát mondanivalójuk nincs, amiről beszélnek. Akkor* (szünet 512 ms) *hú* (390 ms) (szünet 350 ms) *hüm* (365 ms). *Ez jó* (szünet 2670 ms) *Milyet akarjam?*

A 18 éveseknél BZs (lány) nemcsak folyamatosan, de meglehetősen gyorsan is beszél (artikulációs tempója 17,04 hang/sec, beszédtempója 15,5 hang/sec, vö. Laczkó 2009), és mondandóját a gyakori közbeékelések jellemzik, ám az elbizonytalanodás feloldására nála is a néma szünet a gyakoribb. Ezt illusztrálja beszédrészlete, amely többszörös beékelődést tartalmaz, és a makrotervezés egyéb nyelvi jelenségeivel, például az alanyváltásokkal (vö. Gósy 1998) együtt fordul elől. A bonyolult gondolatfolyamnak megfelelően a diák megnyilatkozásában a hirtelen aktivált gondolat miatt a megnyilatkozás alanya változik, és a többszörös beékelődések miatt a beékelések és az „elindított” gondolat alanyai váltják egymást, a beszélő csapong a gondolatok között (Laczkó 2005, 2006): *Tehát ott a bá bármekkora magas ember ül* (alany: *ember*), *meg ott jobban el lehet férni* (általános alany), *hogyha mondjuk egy ilyen dundibb nő* (szünet 405 ms) *ül be* (alany: *nő*), *mint mondjuk anci egy kicsit dundi* (a beékelés alanya: *anci*) (szünet 356 ms) *tehát hogyha ő* (alany: *ő*), *de neki jó jó a Lurdy* (beékelés, alany: *Lurdy*), *mondjuk ő nem is jár annyit moziba* (alany: *ő*).

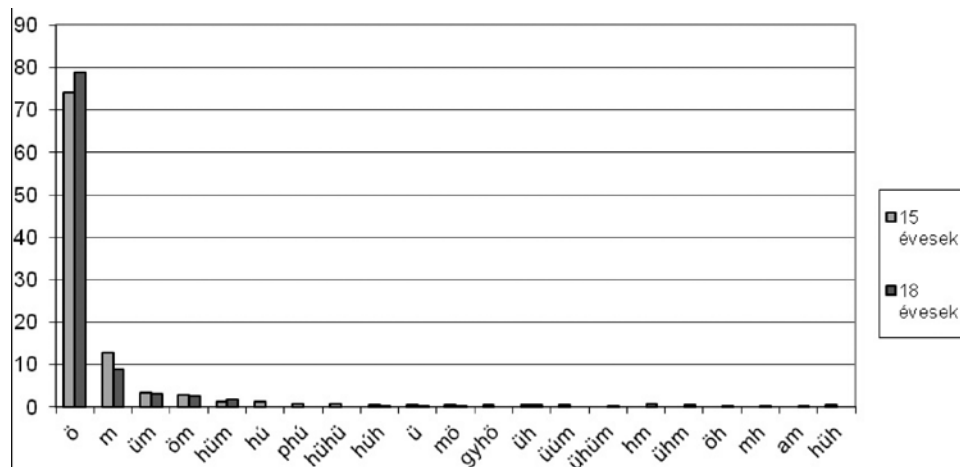
A szintén 18 éves BÅ (lány) viszont meglehetősen gyakran hezitál, és noha az ügyesebb beszélők közé sorolható, a kitöltött szünetei a lexikai válogatás folyamatának működését, az aktiválás pillanatnyi nehézségét jelzik látszólagos folyamatos beszédében: *Ő vannak ezek a régi filmek vagy háborús filmek* (szünet, 660 ms) *amiket ő* (260 ms) *feldolgoznak így a mostani amerikai* (szünet 450 ms) *ööö* (620 ms) (szünet, 540 ms) *rendezők.* (szünet 230 ms). *Azok ő* (390 ms) (szünet, 110 ms) *ő* (250 ms) *jók, minőségben is jók, meg ő* (180 ms) *érthetők* (szünet, 410 ms) *Meg a nyelv szempont-*

jából is *ö* (430ms) jobban használják azt a megszokottabb *ö* (310 ms) nyelvi és kulturált *ö* (330 ms) viselkedést, mint azzal elcsépelte hollywoodi filmekben.

A jelen korpusz gyakorisági adatai a korábbi vizsgálatok (Laczkó 1991, 2010, Horváth–Imre 2009) adataihoz hasonlítanak. Általános iskolás (14 éves tanulók) spontán beszéde átlagosan 4,7 hezitálást, középiskolások spontán beszéde 7 hezitálást tartalmazott percenként, míg az óvodások beszédében talált érték ezeknél jóval kevesebb volt. A gyakorisági adatok egyértelműen igazolják egyrészt azt, hogy az életkor előrehaladásával a kognitív funkciók fejlődésével a hezitálás gyakorisága megnő. Másrészt azt is mutatják, hogy a középiskolások beszédében a kitöltött szünetek előfordulása a felnőttekhez hasonlóan alakul, náluk is a hezitálás az egyik leggyakoribb megakadás. Minthogy a hezitálás sokféle funkciót tölthetnek be a spontán beszédben, gyakoriságuk azt is jelzi, hogy a tizenéves beszélőknek a pillanatnyi gondolat és/vagy nyelvi megformálás zavarának áthidalásához szükséges időt a leggyakrabban ez a megakadás biztosítja. Úgy is fogalmazhatunk, hogy a tervezési bizonytalanság és a lexikális előhívás folyamatműködésének, az aktiválás pillanatnyi zavarának a feloldása a tizenéves beszélők esetében legtöbbször éppen a hezitálás gyakoriságának a függvénye.

A hezitálások formai jellemzői

A hezitálások (2. ábra) leggyakrabban mind a két korcsoportban a semleges *ö*-re emlékeztető magánhangzóban realizálódtak. Előfordulásuk a fiatalabbaknál alacsonyabb, ugyanakkor náluk gyakoribb ennek a hangnak a hosszabb ejtése. A kitöltött szünet a második leggyakoribb módon a bilabiális nazális *m* rövidebb vagy hosszabb ejtésében valósult meg. Ennek aránya a fiatalabbaknál némileg több volt, mint az idősebbeknél. Statisztikailag igazolható különbség egyik esetben sem volt kimutatható (párosított *t*-próba $t(20) = 0,631$, $p = 0,535$) A hangkapcsolatok változatos formákat képviseltek, többnyire két hangból (magánhangzó és mássalhangzó kapcsolatából) álltak, de találtunk három és négy hangból álló formákat is, ez utóbbiakban a magánhangzók és a mássalhangzók megjelenése változatos típusokat eredményezett (vö. 2. ábra).

2. ábra

Az előforduló hezitálási formák gyakorisága

Közöttük a leggyakoribb és közel egyező arányú a korcsoportokban az *üm*, az *öm* hangkapcsolat. Ennél ritkábban fordul elő, de mind a két vizsgált korcsoportban megtalálható a *hüm*, és még ennél is ritkább, egy-egy tanulóra jellemző a korpuszban a *hüh*, az *üh*, a *mő* hangkapcsolatok, valamint az *ü* magánhangzó. Találtam olyan hangkapcsolatokat, amelyek vagy az egyik, vagy a másik csoportban fordultak elő, egy-egy beszélőhöz kapcsolódva. Ilyen a 15 évesek csoportjában a *hú*, a *phú*,

a *hüh*, az *üüm*, a 18 évesek csoportjában az *öh*, *am*, *hm*, *mh*, *üühüm*. E formák közül az indulatszóra emlékeztető *hú/hüh/phü* alakok beszélőre jellemzőek, többnyire azoknál a diákoknál figyelhető meg, akiknél a lámpaláz, a nagyfokú izgalom vegetatív tünetei (pl. nagy sóhajtás, nyelés, gyakori és hosszú néma szünetek) vagy a közbevetett kérdések (a fogalomra vö. Laczkó 2005, 2006) is erőteljesen követhetők. Ezt illusztrálja az alábbi példa: *A valóságshow-k ő* (280 ms) (szünet, 1320 ms) *hát szeretem azt is, deee* (szünet, 470 ms) *sok értelme szerintem* (szünet, 390 ms) *tát [tehát] úgy nincs, mert ott vannak, és semmit nem kell csinálniuk, hogy megnyerjék a* (szünet nyeléssel együtt, 1010 ms) *azt a sok nyereséget* (szünet, 1230 ms). *M* (350 ms) (szünet, 480 ms) *ilyen kalandfilmeket* (szünet, 290 ms) *szeretem, romantikusss filmek* (szünet, 1340 ms) *meg ilyen történelmi* (szünet, 600 ms). *Ilyenek* (szünet, 750 ms) *hüh* (1640 ms). A 15 éves KB (lány) mondandóját a moziba járással kezdi, majd beszél a sorozatokról, aztán a valóságshow-król, ám utóbbi gondolatát nehezen fogalmazza meg. Már a gondolat első szavának meghangosításakor hezitál, ezt néma szünet követi, amely a makrotervezés bizonytalanságára utal. A később meghangosított gondolat a grammatikai tervezés bizonytalanságát jelzi az egyeztetési hibával, valamint a folytatást jelző kötőszó (*de*) magánhangzójának a megnyújtásával és az azt követő néma szünettel. A folytatásban kimondott gondolatban ugyan hiba nincs, de a tinédzser lány mégis úgy véli, hogy nem volt megfelelő/érthető mondandója, ezért a már mondottakat kiegészíti, ezt a magyarázó kötőszó (*tehát*) vezeti be. A kiegészítő információ elhangzását követően még megemlíti olyan filmtípusokat, amelyeket kedvel, de az újabb gondolatsorban is mutatkozik a bizonytalanság, vélhetően azért, mert kissé bizonytalan abban, mit említsen még, és tovább válogat. E tervezési bizonytalanság miatt a lexikális előhívási folyamat működése is nehezített, sőt az önellenőrzési folyamat hibát detektál. A bizonytalanságot jelzi a közlés elején a bilabiális nazálisban realizálódó hezitálás, valamint a *romantikus* melléknév utolsó mássalhangzójának a megnyújtása, a hibát pedig a tárgyrag hiánya mutatja. Ezt követően a gondolat hiányának jeleként a hosszú néma szünet után jelenik meg, majd a *hüh* típusú hezitálás, érzékeltetve, hogy nincs több mondandója az adott pillanatban.

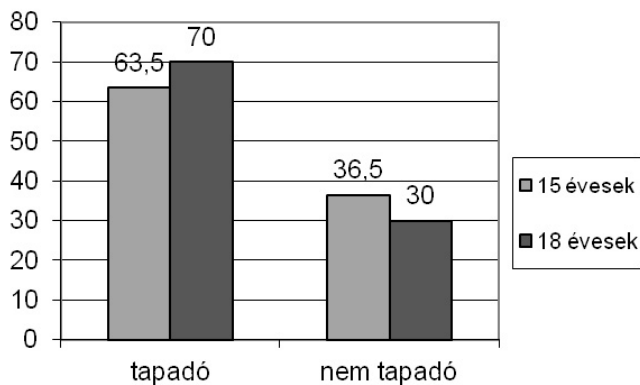
A már említett 15 éves LZ nemcsak mondandója elején mutatja a tervezési bizonytalanság és a lexikális válogatás nehézségeit, de később is. Beszédében a *hú* és a *phü* formák szinte mindig akkor jelennek meg, amikor kifogy a gondolatból, vagy a sok gondolat közül nem tudja, mit és hogyan hangosítson meg. Ezt erősíti meg az is, hogy ez a hezitálástípus rendre a meghangosítani kívánt gondolatot/felsorolásokat bevezető *akkor* szóval együtt lépett fel: *Hú* (305ms) *ha van kedvem, akkor megnézek, akkor vigjátékokat, azokat nagyon szeretem. Vannak ugye jók köztük* (szünet, 493 ms) *Akkor a* (szünet, 340 ms) *rajzfilmeket, az még a régi klasszikusok, és Tom és Jerry, meg* (szünet, 180 ms) *ilyeneket megnézek, akkor* (szünet, 312 ms) *Phüh* (612 ms). Ez a tizenéves fiú teljes tervezési bizonytalanságának feloldására sajátos hezitálás formákat is alkalmaz, amelyek hezitálásorozat részeként fordulnak elő a produkciójában. Ilyen a *hühü* típusú hezitálás, amely a korpuszban csak nála található meg. Például: *Szóval jó kispoénokat lehet még belőle keresni, akkor phü* (360 ms) (szünet, 430 ms) *nem tudom.* (szünet, 1622 ms) *M* (120 ms) *Akkor* (szünet, 450 ms) *hühü* (540 ms) *hühü* (460 ms).

Az izgalom jelei és az attól való félelem, hogy nincs több gondolata, mutatkozik a 18 éves VV (lány) beszédében is, ezt a hezitálásokkal fellépő nagyon hosszú néma szünetek, a mondandója végén töltelékzóként funkcionáló szerkezet (*végül is*), valamint az utána renyhe artikulációs hangsorozatként realizálódó bizonytalan kérdés is megerősíti. A kifejtett közleményben a szótalálási nehézségek kiküszöbölésére a gyakori, sokszor tartalmas szavak előtt fellépő, gyakran hosszú időtartamú néma szüneteket használja: *Hát este, mikor van időm akkor* (szünet, 490 ms) *ez a Való világ* (szünet, 585 ms) *hát szoktam néha* (szünet, 890 ms) (nyel, 197 ms) *de* (szünet, 443 ms) *ez a mostani Való Világ ez* (szünet, 296 ms) *borzasztó* (szünet, 736 ms) *csak a* (szünet, 130 ms) *szexről szól végül is* (szünet, 700 ms) *M* (270 ms) (szünet, sóhajtással 1115 ms) *ilyenekről.* (szünet 2627 ms) *Hát ő* (500 ms) (szünet, 1930 ms) *hüh* (szünet, 410 ms) *Mit mondjak így hirtelen?*

A tizenévesek hezitálásainak gyakorisági sorrendje részben megegyezik a felnőtt adatközlők spontán beszédének elemzése alapján kapott gyakorisági sorrenddel, részben eltér attól. A kitöltött szünet a felnőttek spontán beszédében a leggyakrabban szintén a *sva* (*ö*) magánhangzóban realizálódott, ezt követte a bilabiális nazális *m* hang előfordulása. A hangkapcsolatok közül a felnőttek beszédében is az *öm* volt a leggyakoribb, valamint az *öh* (Horváth 2009, 2010). Az anyagban ettől a sorrendiségtől az *öh* hangkapcsolat tért el, hiszen ez mindössze egyszer fordult elő a korpuszban,

egy 18 éves diák beszédében. A másik jelentős eltérés az *üm* hangkapcsolat, amely a jelen kutatásban és egy korábbi, tizenévesek spontán beszédét és szónoki beszédét elemző kutatásban is a tinédzserekre jellemző hezitációs forma volt. Ez utóbbi munkában 10., 11. és 12. osztályos tanulók (átlagéletkoruk 17,4 év volt) spontán beszédében és szónoki beszédében is kiugróan magasnak mutatkozott a kitöltött szünet *ö* hangban történő realizációja (Laczkó 2010). Óvodások beszédében főleg az egy hangban realizálódó hezitációk aránya dominál, ez elsősorban az *ö*, de a nemek között is találtak különbséget, mert a fiúk a bilabiális nazális *m* hangot is gyakran használták, szemben a lányokkal (Horváth 2006, 2009). A gyermekek hangkapcsolatokat ritkán ejtettek, ám az *öm* és az *öh* előfordulása náluk is jellemző volt (Horváth 2009). A gyermeknyelvi adatokkal történő összevetés azt mutatta, hogy az életkor előrehaladásával egyre gyakoribbá válnak a hangkapcsolatokban megvalósuló realizációk. Tizenéves korra már a felnőtt nyelvi mintával azonos formák dominálnak, előfordulásuk azonban úgy tűnik, az életkor függvénye. A jelen korpusz adatai azt is mutatták, hogy a kitöltött szünet számos olyan hangkapcsolatban realizálódik, realizálódhat ebben az életkorban, amelyek a felnőtt nyelvi korpuszban nem fordulnak elő, a gyerekeknél pedig a kisebb számú előfordulás miatt eleve nem található meg. Bár e változatos formák gyakorisága alacsony, de sok tizenéves beszédét jellemezték mind a két korszakban. Így megjelenésük egyrészt életkori jellemző, másrészt egyéni sajátosság.

A hezitálások megjelenhetnek egy-egy szóhoz tapadva és izoláltan is. Ez a forma nem csupán az úgynevezett sorozatmegakadások (vö. Gósy 2012) hezitálásaira jellemző, hanem az adott kontextusban egyszer megjelenő hezitálásokat is érinti. Az úgynevezett tapadó hezitálások az adott szó első vagy utolsó hangjához kapcsolódnak, míg a nem tapadó hezitálások két szó között, nem ritkán néma szünettel jelennek meg. A tapadó és a nem tapadó hezitálások aránya (3. ábra) azt mutatta, hogy a középiskolások beszédében a tapadó hezitálások dominálnak. Az idősebbeknél a tapadó hezitálás előfordulása több volt, a fiatalabbakéban a nem tapadóké. A különbséget a statisztikai vizsgálat csak a tapadó hezitálások esetében igazolta (párosított *t*-próba a tapadó hezitálásokra $t(20) = 1,990$, $p = 0,050$, míg a nem tapadókra $t(20) = 0,310$ $p = 0,760$).

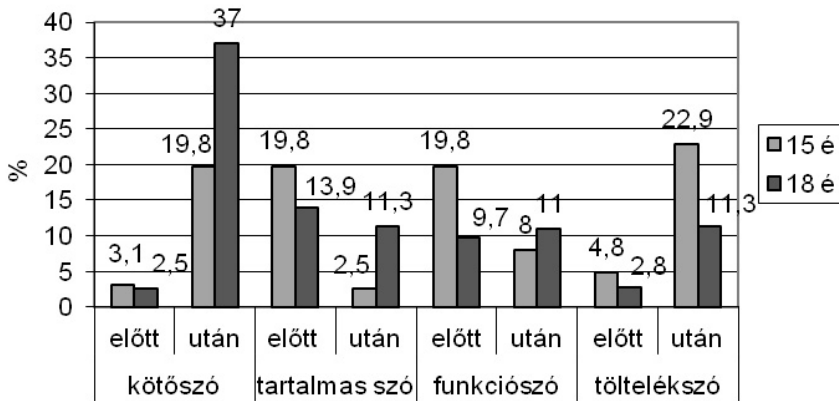

3. ábra

A tapadó és nem tapadó hezitálások aránya

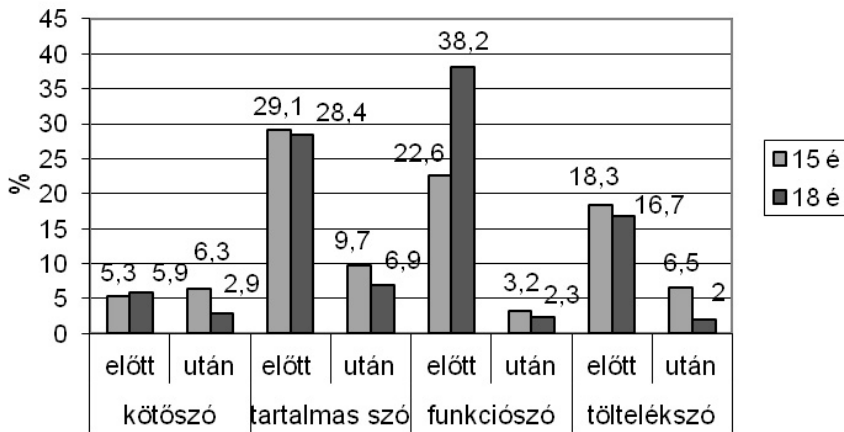
Elemztem a hezitálások megjelenési helyét mind a tapadó, mind a nem tapadó hezitálásokban. Megnéztem, hogy milyen szófajú szavakhoz tapadva, avagy izoláltan, ezek környezetében fordulnak elő a leggyakrabban (4. ábra). A szófajok és a hezitációk megjelenési helyére vonatkozó kutatások kezdetben azt mutatták, hogy tartalmas szavak előtt gyakoribb a hezitálás (Maclay–Osgood 1959), mert ennek a mentális lexikonban történő aktiválása nehezebb és időigényesebb feladat a beszélő számára. A hezitálás így a szókereséshez szükséges idő kitöltéseként funkcionál. Későbbi kutatások azonban nem mutattak eltérést a tartalmas szavak és a funkciószavak előtt megjelenő hezitációk előfordulásában, noha ebben a módszerek különbözőségének is szerepe lehet. A tartalmas szavak közül a névmások előtti hezitációk előfordulása például igen magas volt (Cook 1971).

Anyagomban tartalmas szavak közé az ígét, a főnevet, a melléknevet, a számnevet soroltam, a funkciószavak között külön vizsgáltam a kötőszókhöz kapcsolódó hezitálásokat, valamint azokat, amelyek töltelékszók, továbbá a megszólalást bevezető *hát* szóhoz kapcsolódóan jelennek meg, és úgynevezett diskurzusjelölő (Dér 2008) funkcióban vannak. A tapadó és a nem tapadó hezitálások megjelenési helyét a 4. és az 5. ábra mutatja. (A tapadó hezitálásokban az *előtt* jelzés értelemszerűen az adott szó első hangjához történő tapadást jelent, az *után* pedig a szó utolsó hangjához történő tapadást.)

4. ábra

A tapadó hezitálások megjelenési helye

5. ábra

A nem tapadó hezitálások helye

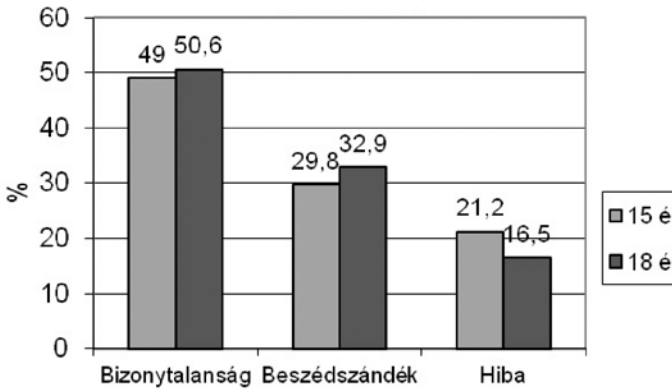
A tapadó és a nem tapadó hezitálások mutatnak közös és eltérő vonásokat, valamint a korcsoportokra is igaz, hogy részben azonos, részben ellenkező tendenciákat hordoznak. Mind a tapadó, mind a nem tapadó hezitálásokra jellemző, hogy tartalmas szavak első hangjához tapadva vagy tartalmas szó előtt gyakran jelennek meg. A tartalmas szavak előtt megjelenő nem tapadó hezitálások aránya magas, ekkor a korcsoportok között gyakorlatilag nincs különbség. A tartalmas szavak kezdőhangjához tapadó hezitálások aránya alacsonyabb, mint a nem tapadóknál a tartalmas szavak előtt meg-

jelenőké, és ezúttal a korcsoportok különbsége is jobban látszódik, a fiatalabbaknál gyakoribbak. A funkciósók első hangjához tapadó hezitálások a fiatalabbaknál kétszer olyan gyakoriak, mint az idősebbeknél. Az arányok a tartalmas szavak első hangjához tapadó tartalmas szavak gyakoriságára kapott adatoktól nem térnek el jelentősen egyik korcsoportban sem. A nem tapadó hezitálásokban szintén gyakori a funkciósó előtt megjelenő hezitálás, de ebben a pozícióban a megjelenése az idősebbeknél gyakoribb. A tapadó hezitálásokban a tartalmas szó kezdőhangjához tapadók és a funkciósók kezdőhangjához tapadók aránya megközelítően egyezik a korcsoportokban. A nem tapadó hezitálásokban a tartalmas szó előtti és a funkciósó előtti hezitálások előfordulásában azonban mindkét csoportban van különbség: a fiatalabbaknál a tartalmas szó előtt megjelenők, az idősebbeknél a funkcionális szavak előtt megjelenők emelkednek ki. A kötőszökhöz kapcsolódó hezitációkban a tapadótípus a jellemző a korpuszban, a kiejtett kötőszó utolsó hangjához tapadnak. Ez a forma jelentős különbséget mutat a két korcsoport között, hiszen az idősebbeknél közel kétszer olyan gyakori, mint a fiatalabbaknál. A töltelékszökhöz tapadó hezitálások zömében a *háthoz* kapcsolódtak. Arányuk a tapadó hezitálásokban a szó utolsó hangjához tapadóan domináns, és ebben az életkori eltérések úgy jelentkeznek, hogy a fiatalabbaknál közel kétszer olyan gyakoriak, mint az idősebbeknél. A nem tapadó hezitálásokban a *hát* szó kiejtését megelőző forma emelkedik ki, és a két korcsoport beszédében ez a forma nagyjából egyező arányú. Mindezek alapján a következő megállapítások tehetők. A tizenévesek beszédében úgy tűnik, van különbség abban a tekintetben, hogy tartalmas szavak első hangjához tapadva, azt megelőzően, avagy funkciószavakhoz tapadva, illetve azok előtt jelenik-e meg a hezitálás. Az is tendenciának látszódik, hogy ebben az életkornak van szerepe, és mindezek vélhetően a hezitálások funkcióbeli eltéréseivel is összefüggésben vannak a korcsoportokban. A nem tapadó hezitálások tartalmas szavak előtti megjelenésének azonos gyakorisága a középiskolások szókincsbeli nehézségeit erősítheti meg, amelyek a spontán beszédben tapasztalt lexéma-előhívási bizonytalanságokban és/vagy téves előhívásokban realizálódhatnak. Ugyanakkor ez a szóelőhívási nehézség az életkorral is összefügg, és ez a fiatalabbak nagyobb fokú bizonytalanságait és hibázási lehetőségeit mutathatja a spontán beszédben. Erre utal egyrészt az, hogy a fiatalabbaknál a tapadó hezitálásokban mind a tartalmas szavak kezdő hangjához, mind a funkciósavak kezdőhangjához gyakran tapadnak a hezitálások, másrészt az idősebbeknél a nem tapadó funkciószavak előtti hezitálások dominálnak. A kötőszökhöz kapcsolatos eredmények azt sejtetik, hogy az idősebbek vélhetően több gondolat közül válogatnak az adott szituációban, és így az a stratégia, hogy a kötőszó után kiejtett hezitálással időt nyernek a versengő gondolatok kiválasztásához és a meghangosításához, náluk gyakrabban működik. Másképpen fogalmazva: a fiatalabbaknak vélhetően már a gondolat kialakításának a szintjén több nehézsége akad(hat), mint az idősebbeknek. A töltelékszók, közöttük a *háttal* kapcsolatos eredmény arra enged következtetni, hogy a hezitálás a beszéd kezdetét vagy folytatását részben azonos módon jelezheti előre, vagyis a diákok megszólalásukat gyakran indítják a *háttal*. A korcsoportok közötti különbséget azt sejteti, hogy a hezitálás ebben a funkcióban eltér, a fiatalabbaknál gyakoribb lehet ez a funkció.

A hezitálások funkciói és formáik

A hezitálások a beszédprodukciós folyamatban jelezhetik a beszélő megszólalási szándékát (a beszéd kezdetét vagy a folytatását), az egyes beszédtervezési szinteken (Levelt 1989, 1993, Gósy 2005) meglévő bizonytalanságot, valamint a folyamatban bekövetkezett hibákat. Elemeztem, hogy e funkciók miként jelennek meg a tizenévesek spontán beszédére jellemző hezitációkban (6. ábra).

A hezitálások fele a tizenévesek spontán beszédében valamilyen bizonytalansággal kapcsolatosan jelenik meg. Ezek a makrotervezés folyamatához kapcsolódóan és a nyelvi forma kiválasztásának a folyamatában egyaránt gyakoriak mind két korcsoportban. A bizonytalanságok lehetnek újraindított gondolatok: *a kisebb gyerekeket* (szünet 420 ms) *valamilyen ő* (340 ms) (szünet 150 ms) *tehát a lelkükben végül is valamilyen* (szünet 670 ms) *ő* (280 ms) *erőszakos cselekedethez kényszer, vagyis cselekedetre kényszeríti őket*. Itt a beszélő vélhetően a kiejtett határozatlan melléknévi névmás után egy megfelelő minősítő jelzőt keres, és ez úgy tűnik, sikertelen, vagy megvan a melléknév, de ezt nem tartja helyesnek vagy elég informatívna, és ezért kiegészíti (erre utal a magyarázó kötőszó). Ennek az újabb lexémának az előhívását teszi lehetővé a hezitálás és a néma szünet együttesen, de úgy tűnik, hogy a kiegészítés sem teljesen megfelelő, vagyis vélhetően nem a keresett lexéma

6. ábra

A hezitálások megoszlása a funkció tekintetében

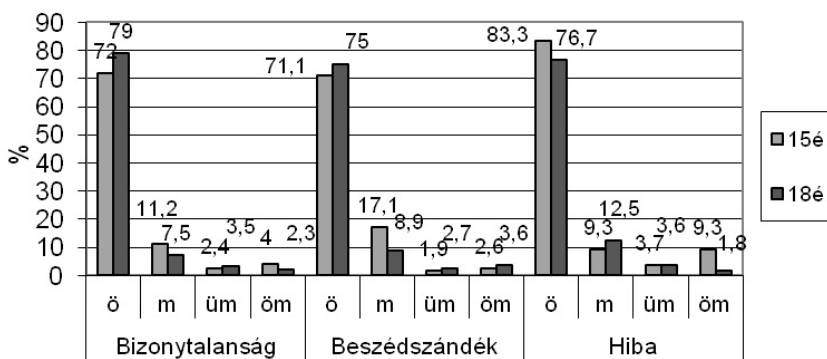
jelent meg a közlésben, így újra elindul a keresési folyamat. Ekkor a beszélőnek már hosszabb időre van szüksége, ezt a néma szünet és a hezitálás biztosítja. A megfelelő jelzős szerkezet előhívásakor még így sem teljesen biztos, hogy az-e, amit a beszélő szeretett volna, ezt a közlés végén a vonzat javítása is mutatja. A bizonytalanságot gyakran közbevetés jelzi. *Hát otthon tévében inkább ő (160 ms) (szünet, 550 ms) vagy ő (330 ms) amint már mondtam vigjáték vagy drámákat szoktunk megnézni.* A 15 éves beszélő mondandója elején bizonytalan abban, hogy mit említsen a tévével kapcsolatban, vélhetően a gondolatai még nem tisztázódtak, erre utal a hezitálás és az azt követő hosszú szünet. A versengő gondolatokat a kijett választó kötőszó is mutatja, majd a hezitálás ideje és a közbevetés alatt a gondolatok között sikerül döntenie a beszélőnek, bár a közlés grammatikai megtervezése hibás marad. A következő közbevetés egy felsorolás közepette jelenik meg, a beszélő azt sorolja, milyen fajta filmeket kedvel, de hirtelen nem jut eszébe több filmfajta. Az átmeneti gondolati bizonytalanság az ige után a szünet és a hezitálás ideje, és az ezt követő közbevetett kérdés segítségével oldódik meg: *legyen (szünet, 350 ms) üm (580 ms) milyen lehet még? vigjáték.*

Magas arányú a beszédszándékot jelző hezitáció, vagyis az, amikor a középiskolás már tudja, hogy elindítja mondandóját, vagy folytatja a megkezdett gondolatot, de még nem tudja mit, milyen sorrendben közli ezeket. Például FB így indítja monológját: *Hátő moziba nem nagyon járok, nagyon ritkán.* Ezután szünetet tart, és hezitál is, miközben az okot próbálja kifejezni. A kettő együttesen szükséges ahhoz, hogy a gondolatait előhívja, de a versengő nyelvi szerkezetek miatt hibás lesz a közlés. Az újabb indoklás gondolati nehézségére és nyelvi problémájára utal az újabb hezitálás és az azt követően ejtett szó, de az előhívott lexéma (*drága*) nem volt sikeres, ezt a javítás bizonyítja a közlés végén: (szünet, 300 ms) *m (380 ms) anyagilag is nem nagyon tehetem meg, mert ő (190 ms) elég (szünet, 320 ms) drága hát olyan közepesek az árak.* A legkevesebb arányban a hezitálás a hiba jelzésére szolgál a korcsoportokban. Ebben a funkcióban látszódik különbség, a fiatalabbaknál ez kisebb arányú. Ez a funkcióbeli eloszlás részben a felnőttnyelvből és a gyermeknyelvből talált tendenciákat követi, részben el is tér attól (Horváth 2009, 2010, Gósy 2012). A hasonlóság elsősorban a tervezési szintekhez köthető funkciókban követhető. A hibajelzés funkciója a gyermeknyelvi arányokhoz jobban hasonlít (Horváth 2009), de attól eltérően nem csupán a téves lexikális előhívás (*Na mos mint tudni ő [450 ms] így hallani lehet, ő [230 ms] utoljára a fő horrorfilmet néztünk*), hanem a grammatikai hibák (*ő olyan olyanabb embereket raknak be a házba; van ő [160 ms] vannak olyan filmek*) és a sorrendi hibák gyakori velejárai is (*Legfőbb ő [230 ms] [szünet, 250 ms] akciófilmeket szeretek nézni*). Az első példában a beszélő a hezitálás idejét használja fel a tévesen kijett lexéma (*tudni*) javítására, vagyis itt az önkorrekciónak a hezitálás funkciója kapcsolható. Csakúgy, mint a második esetben, ahol a monitorozás hamarabb elkezdődött, akkor, amikor a beszélő csak éppen belefogott a helytelenül aktiválódott lexéma kijtésébe. A másik példában a hezitálással a beszélő időt nyer a grammatikai tervezés során fellépő egyeztetési hiba javításához. A sorrendi

hibákat szemléltető példában vélhetően a versengő gondolatok nyelvi átalakítása miatt történt a kontaminációs hiba. Az utána kiejtett hezitálás és szünet azt jelzi, hogy a beszélő valószínűleg észrevette a hibát, de ez az idő nem volt elég a javításra.

Megnéztem, hogy a három funkcióban a hezitálások melyik helye domináns. A **bizonytalansági** funkcióban a tartalmas szók előtti tapadó vagy nem tapadó típusú hezitálások a 15 éveseknél 24%-ban fordultak elő, szemben a 18 évesekkel, akinél ez az arány 15,1%. A funkciószavak előtti tapadó és nem tapadó hezitálások aránya nem tér el jelentősen (15 évesek: 19,2%, 18 évesek: 15,1%). A *hát* töltelékszó utáni tapadó vagy nem tapadó hezitálások a két korcsoportban szintén közel egyezők (15 évesek: 19,2%, 17 évesek: 17,1%), míg a kötőszók környezetében lévő tapadó vagy nem tapadó hezitálások főként az idősebbekre jellemzőek (15 évesek: 17,4%, 18 évesek: 27,4%). A **beszédszándék** funkciójában jelentős a különbség a kötőszók utáni tapadó és nem tapadó hezitációk arányában (15 évesek: 14,5 %, 18 évesek: 30,0%). A tartalmas szavak előtti tapadó és nem tapadó hezitálások a fiatalabbaknál ebben a funkcióban 23,8%-ban, az idősebbeknél 17,9%-ban vannak jelen. A **hibajelzés** funkciójában a kötőszók utáni tapadó és nem tapadó hezitálás aránya jelentősen eltér (15 évesek: 7,4%, 19 évesek: 24,4%). Ugyancsak nagy a különbség a két életkori csoport között a töltelékszó utáni tapadó és nem tapadó hezitálások előfordulásában (18 évesek: 35,7%, 15 évesek: 14,8%). Mindezek a korábbi feltételezéseinket támasztják alá. Azt, hogy a *hát* diskurzuskezdő pozícióban egyre gyakoribb a tizenévesek spontán beszédében. Ezért a hezitálással együtt ejtett *hát* mindkét korcsoportban azonos módon jelzi, hogy a beszédet elkezdni vagy folytatni kívánják. A kötőszók után a beszédszándék pozíciójára kapott arányok azt a feltételezést erősítik meg, hogy az idősebbek számára az ekkor tartott hezitálás sokkal gyakrabban biztosítja az időt a közlésre szánt megfelelő gondolat kiválasztásához, és ez azt is feltételezi, hogy náluk van is miből válogatni, tehát több lehet a versengő gondolat. A gondolat nyelvi kifejezésének nehézsége, a lexikális előhívás mindkét korcsoportnak problémája az adatok alapján, de úgy tűnik, főleg a fiatalabbaknak vannak szótalálási nehézségei. Az eredmények az e korúaknak a korábbi munkákban talált szóelőhívási problémáit egyértelműen alátámasztják (Laczkó 2005, 2007).

Eleméztem, hogy a három funkcióban megjelenő realizációk miképpen jelennek meg a hezitálások realizációiban (7. ábra). (Az ábrán a leggyakoribb realizációk funkcióit tüntettem fel.)

7. ábra

A hezitálások realizációi a funkciókhoz kötődően

A tanulók a leggyakrabban előforduló hezitálást, a semleges magánhangzóban realizálódó formát mindhárom funkcióban magas arányban használják. Ez jellemző a felnőttnyelvre és a gyereknyelvre is (Horváth 2009). A magyarázat nyilván az, hogy egyrészt a magyarban ez a leggyakoribb forma, másrészt az, hogy realizációja is könnyebb, mint a bilabiális nazálisé vagy az összetettebb artikulációs műveletet igénylő hangkapcsolatoké. Így a hangkapcsolat a beszédprodukciónban fellépő diszharmóniák kiküszöbölésére kevésbé lehet alkalmas. A sva az idősebb tanulóknál a bizonytalanság jelzésére valamivel gyakrabban használatos, mint a fiatalabbaknál, és ugyanez mondható el

a beszédészándék funkciójában megjelenő sva hangról is. Ez a hang a hibajelzés funkciójában inkább a fiatalabbak beszédprodukciónak jellemző. A második leggyakoribb hezitálástípus, a bilabiális nazális *m* mindkét korcsoportban a leggyakrabban a beszédészándékot jelző pozícióban jelenik meg, de lényegesen kisebb arányban, mint a sva. E funkcióban jelentős különbség mutatkozik a két korcsoport között, hiszen ez a fiatalabbaknál majdnem kétszer olyan gyakori, mint az idősebbeknél. A hangkapcsolatok a bizonytalanság és a hiba jelzésére sokkal alacsonyabb arányban fordultak elő, viszont az *öm* hangkapcsolat a hibajavítás funkciójában az idősebb tizenévesek beszédében jóval gyakoribb volt, és ez különbözött a felnőttnyelvi beszélők adataitól is, ahol ez a hangkapcsolat a hibajavításban nem fordult elő.

A talált adatok azt mutatják, hogy a középiskolások spontán beszédében a hezitálások formái és funkciói a sva tekintetében a felnőttnyelvi mintákat hordozzák, a bilabiális nazalist illetően azonban az életkori jellegzetességek még jobban láthatók, hiszen a fiatalabbak produkcióiban a forma és a funkció e hezitálástípus esetén még több elemet mutat a gyermeknyelvi mintákból.

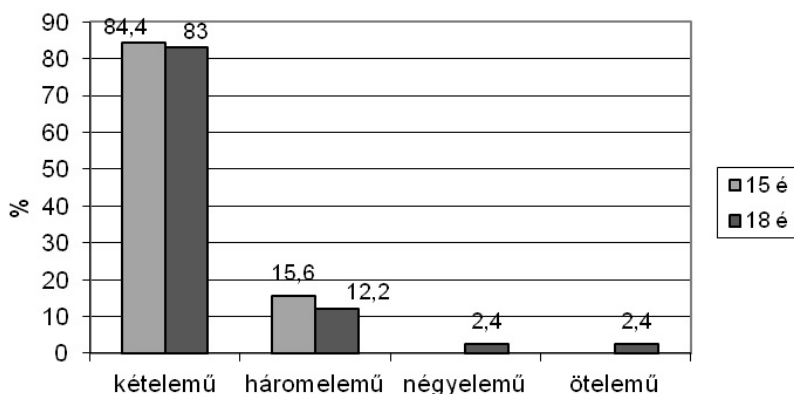
Hezitálássorozatok a középiskolások spontán beszédében

A középiskolások beszédében sokszor fordultak elő úgynevezett hezitálássorozatok. Gósy Mária a sorozatmegakadásokra a következő definíciót adja: „a felszínen kettőnél több megakadásjelenség előfordulása egymást követően, illetőleg oly módon, hogy a megakadásjelenségek között legfeljebb két tartalmas szó hangzik el olyan kontextusban, amely tartalmilag összefügg” (Gósy 2012: 109). E megakadások létrejöttének magyarázatára Dell aktivációs modellje (1986) alapján igyekszik választ találni. Meglátása szerint egy részük a gondolat tervezésének szintjéhez kapcsolható, másik részük a nyelvi átalakításhoz, és a harmadik típusba a kevert típusúakat sorolja, vagyis azokat, ahol a gondolat kialakítása és a nyelvi átalakítás nehézségére együttesen utal a sorozatmegakadás (Gósy 2012).

A sorozatmegakadások többféle megakadást tartalmazhatnak, így az egymást követő hezitálások is részei lehetnek. A jelen kutatásban hezitálássorozatnak azt a hangjelenségekkel kísért megakadást nevezem, amelyben egyértelműen csak hezitálások fordulnak elő. Megtartva és elfogadva a sorozatmegakadás kritériumait, olyan egymás utáni hezitálásokat nevezek hezitálássorozatnak tehát, amelyeket a diákok egymás után, maximum néma szünettel együtt ejtettek ki, és a kiejtett formák között maximum két tartalmas szó hangzik el a tartalmilag összefüggő kontextusban. Például: *Őö* (430 ms) *élvezem* (szünet, 320 ms) *ő* (8180 ms) *viszont nem mindegy, hogy, hogy mit nézek; tehát ő* (310 ms) (szünet, 2610 ms) *ő* (147 ms) *bármilyen* (szünet 570 ms) *ő* (220 ms) *(film) tehát nem cenzúrázzák most már a filmeket*.

A hezitálássorozat mindkét csoportban nagyon gyakori, a 15 éves tanulók 60%-a, a 18 évesek 56,7%-a produkálta. A hezitálások arányához viszonyítva nincs különbség a két életkori csoportban, a 15 éveseknél a hezitálások 12,5%-át, a 18 éveseknél 12,05%-át teszi ki. Típusai (8. ábra) között megkülönböztettem a kételemű sorozatokat, amelyekben két hezitálás található az említett kritériumok figyelembevételével egymás után, valamint a három- vagy többeleműeket, amelyekben három vagy több egymást követő hezitálás található.

A hezitálássorozatok zömében két hezitálás egymásutániségében realizálódnak a korcsoportokban, és az idősebbeknél nagyon hosszú, négy és öt elemből álló hezitálássorozat is előfordul. A kételemű hezitálások több mint fele azonos hangban valósul meg (15 évesek: 63% azonos, 37% különböző, a 18 évesek: 58,8% azonos és 41,2% különböző). A nem azonos hangokban megvalósuló sorozatok a 18 éveseknél változatosabb képet mutatnak. A háromeleműekre a különböző hangban megvalósuló realizáció jellemző, ez főleg a fiatalabbak sajátossága (15 évesek: 80%, 18 évesek: 40%). Az azonos hangban realizálódó sorozatok aránya 15 éveseknél 20%, a 18 éveseknél 60%. A hezitálássorozatok funkciója zömében a gondolati tartalom kialakítása, kisebb részben a nyelvi átalakítás nehézsége, és ez utóbbi funkció a fiatalabbaknál gyakoribb.

8. ábra

A hezitálássorozatok előfordulása típusonként

Következtetések

A jelen kutatás célja az volt, hogy feltérképezze a középiskolások spontán beszédében előforduló hezitálások gyakoriságát, jellemezze a produkcióban megjelenő egyes hezitálásfajtákat, valamint bemutassa, hogy az egyes típusok milyen funkcióban jelennek meg. Arra a kérdésre is igyekezett válaszolni, hogy a tizenévesek beszédében megjelenő hezitálások mutatnak-e és milyen közös és eltérő vonásokat a felnőttnyelvi és gyereknyelvi spontán beszédprodukciókban tapasztalt tendenciákhoz képest.

Feltételeztem, hogy a tizenévesek produkcióiban is gyakori lesz a hezitálás, valamint azt is, hogy a hezitálások gyakorisága az anyanyelv-elsajátítás záró szakaszában már egyre jobban megfeleltethető a felnőttnyelvi spontán beszédben talált eloszlási mintázatnak. További hipotézisem volt az is, hogy a hezitálások a tizenévesek produkcióiban is hasonló funkciót töltenek be, mint a felnőttnyelvben, illetve a gyereknyelvben. A kérdés az volt, hogy e funkciók tendenciájukat illetően milyen sajátosságokat mutatnak. A kutatás eredményei valamennyi feltételezésemet alátámasztották. A gyakorisági adatok alapján kimondható, hogy a spontán beszédben a bizonytalanságok és/vagy a téves utak feloldására a tizenévesek is a leggyakrabban a hezitálást alkalmazzák. Produkcióikban a hezitálás egyértelműen a sva-ban realizálódott leggyakrabban, a második leggyakoribb megvalósulási forma a bilabiális nazális ejtése volt. A diákokra is jellemző a gyermeknyelvben kimutatható tendencia, az, hogy az összetettebb artikulációt igénylő hangkapcsolatokban megvalósuló hezitálás előfordulása jóval ritkább. Ugyanakkor beszédükben olyan hezitálási formák is megjelennek, amelyek a felnőtteknél és a gyerekeknél nem jellemzőek. Ezek sokszor a beszéléssel összefüggő vegetatív tüneteket láttatják, ez pedig beszédtervezési és kifejezési nehézségeket egyaránt okoz náluk.

A hezitálások funkciója a felnőttek beszédében talált hezitálások funkcióit tükrözi, de az egyes funkciókhoz kötődő eloszlási arányok különböznek, különösen a hibajelzés funkciójában, ahol inkább a gyereknyelvben talált eloszlást mutatják. Mindez azt erősíti meg, hogy a hezitálás a kognitív funkciók bővülése, az összetettebb beszédtervezési és gondolkodási műveletek velejárójaként jelenik meg. Hipotetikusan állítható, hogy ebben az életkorban már a grammatikai szabályokat jól működtetik, szókincsük bővült, a gyermekkorra jellemző artikulációs problémák már nem állnak fenn. A pillanatnyi szituációban kialakított spontán beszéd tervezésekor azonban a gondolatok tervezése és a nyelvi struktúrák működtetése náluk is ugyanolyan módon blokkolódik vagy blokkolódhat, mint a felnőttek esetében. Ha ehhez hozzászámítjuk azokat a lexikális bizonytalanságokat (szókincs mérete, szavak jelentésének hiányos ismerete), amelyek e korosztályt napjainkban jellemzik, akkor várható is, hogy a hezitálás gyakori típusait reprezentáló felnőttmintázat leképeződik produkciójukban, de nem azonos módon. Ez magyarázhatja náluk például a hezitálás hibajelzésére kapott magasabb arányt is. A két korcsoport között találtam különbséget a hezitálás formáit és funkciót tekintve

egyaránt, és ez arra utal, hogy a tizenévesek beszéde egy szűkebb intervallumban a szupraszegmentális szint temporális jellemzői mellett (Laczkó 2005, 2009) a hezitálásokban is különbözhet.

A kutatás következő kérdése, hogy vajon a hezitálások formái a különböző funkciókban milyen időtartamban valósulnak meg, és ezek, illetve az akusztikai szerkezetük tükrözi-e és milyen mértékben a felnőttnyelvi mintákat.

SZAKIRODALOM

- Boomer, Donald S. 1965. Hesitation and grammatical encoding. *Language and Speech* 8: 148–58.
- Bortfeld, Heather–Leon, Silvia D.–Bloom, Jonathan E.–Schober, Michael F.–Bremner, Susan E. 2001. Disfluency Rates in Conversations: Effects of Age, relationship, Topic, Role and Gender. *Language and Speech* 44/2: 123–47.
- Clark Herbert H.–Fox Tree, Jean E. 2002. Using uh and um in spontaneous speaking. *Cognition* 84: 73–81.
- Corley, Martin–Stewart, Oliver W. 2008. Hesitation disfluencies in spontaneous speech: The meaning of um. *Language and Linguistics Compass* 264: 598–602.
- Dell, Gary 1986. A preading activation theory of retrieval in sentence production. *Psychological Review* 93: 283–321.
- Dér Csilla Ilona 2008. Mik is a diskurzusjelölők? In: Keszler Borbála–Balázs Géza (szerk.): *Diskurzus a grammatikában – grammatika a diskurzusban*. Tinta Kiadó, Budapest, 295–303.
- Duez, Danielle 1982. Silent and non silent pauses in three speech styles. *Language and Speech* 25: 11–25.
- Fábricz Károly 1988. A beszélt nyelvi szövegalkotás kérdéséhez. In: Kontra Miklós (szerk.): *Beszélt nyelvi tanulmányok*. MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest, 76–90.
- Fox Tree, Jean E. 1995. The effect of false starts and repetitions on the processing of subsequent words in spontaneous speech. *Journal of Memory and Language* 34: 709–38.
- Gocsál Ákos 2001. Gyorsabban beszélnek-e a nők, mint a férfiak? *Beszédkutatás* 2001, 61–72.
- Goldman Eisler, Frieda 1958. Speech, analysis and mental process. *Language and Speech* 1: 59–75.
- Goldman Eisler, Frieda 1968. *Psycholinguistics. Experiments in Spontaneous Speech*.
- Gósy Mária 2000. A beszéd-szünetek kettős funkciója. *Beszédkutatás* 2000, 1–14.
- Gósy Mária 1998. A beszédtervezés és a beszédkivitelezés paradoxona. *Magyar Nyelvőr* 122: 3–15.
- Gósy Mária 2006. A semleges magánhangzó nyelvi funkciói. *Beszédkutatás* 2006, 8–22.
- Gósy Mária 2002. A megakadásjelenségek eredete a beszédprodukción tervezési folyamatában. *Magyar Nyelvőr* 124: 192–204.
- Gósy Mária 2005. *Pszicholingvisztika*. Corvina Kiadó, Budapest
- Gósy Mária 2003. A spontán beszédben előforduló megakadásjelenségek gyakorisága és összefüggései. *Magyar Nyelvőr* 127: 257–77.
- Gósy Mária–Büky Béla 1983. Hogyan érzékelik a stílust a 10 és 18 éves tanulók? *Magyar Nyelv* 107: 460–9.
- Gyarmathy Dorottya 2007. Az alkohol hatása a beszédprodukción. *Beszédkutatás* 2007, 108–20.
- Harley, Trevor 2001. *The Psychology of Language*. Taylor and Francis. New York.
- Horváth Viktória–Imre Angéla 2009. A diszlexia tünetei a spontán beszédben. *Beszédkutatás* 2009, 240–55.
- Horváth Viktória 2009. *Funkció és kivitelezés amegakadásjelenségekben*. Doktori disszertáció. ELTE, Budapest.
- Horváth Viktória 2010. Filled pauses in Hungarian: their phonetic form and functions. *Acta Linguistica Hungarica* 57: 288–306.
- Horváth Viktória 2006. A spontán beszéd és a beszédfeldolgozás összefüggései gyermekeknél. *Beszédkutatás* 2006, 134–46.
- Horváth Viktória 2007. Vannak-e „női” és „férfi”-megakadásjelenségek a spontán beszédben? *Magyar Nyelvőr* 131: 315–23.
- Laczkó Mária 2005. *Beszédprodukción és szövegértés anyanyelven és idegen nyelven*. (Kézirat, PhD-disszertáció.) Budapest.
- Laczkó Mária 2006. Beszédtervezési műveletek 15–18 évesek spontán beszédében. *Alkalmazott Nyelvtudomány* VI: 43–68.
- Laczkó Mária 2012. Hogyan érzékeljük a stílust? Szlang kifejezések vizsgálata produkciós és percepciós szempontból. (Megjelenőben.)
- Laczkó, Mária 1991. Interrelation of articulation rate and pauses in childrens’ speech. *Temporal Factors in speech*, 139–151.
- Laczkó Mária 2009. Középisikolai tanulók spontán beszédének temporális jellegzetességei. *Magyar Nyelvőr* 133: 447–67.
- Laczkó Mária 2010. Megakadások a spontán és a szónoki beszédben. *Beszédkutatás* 2010, 184–98.

- Laczkó Mária 2007. A szólólöhívási folyamatban és a szóértésben mutatkozó nyelvi hátrány. *Új Pedagógiai Szemle* 12: 53–66.
- Laver, John 1995. *Principles of Phonetics*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Levelt, Willem J. M. 1993. Accessing words in speech production. Stages, processes and representations. In: Levelt, W. J. M. (ed): *Lexical Access in Speech Production*. Blackwell, Cambridge, Massachusetts, 1–22.
- Levelt, Willem J. M. 1989. *Speaking. From Intention to Articulation*. A Bradford Book, Cambridge, Mass.
- Maclay, Howard–Osgood, Charles E. 1959. Hesitation phenomena in spontaneous English speech. *Word* 15: 19–44.
- Markó Alexandra 2004. Megakadások vizsgálata különféle monologikus szövegekben. *Beszédkutatás* 2004, 209–22.
- Menyhárt Krisztina 2003. A spontán beszéd megakadásjelenségei az életkor függvényében. In: Hunyadi László (szerk.): *Kísérleti fonetika – laboratóriumi fonológia a gyakorlatban*. Debreceni Egyetem Kossuth Egyetemi kiadója. Debrecen, 125–38.
- Ruder, Kenneth F.–Jensen, Paul J. 1972. Fluent and hesitation pauses as a function of syntactic complexity. *Journal of Speech and Hearing Research* 15: 49–60.
- Shriberg, Elizabeth 1996. Disfluences in Switchboard. *Proceedings, International Conference on Spoken Language Processing*. Vol. Addendum, Philadelphia, 11–4.
- Szabó Kalliopé 2008. Megakadásjelenségek nyolcévesek spontán beszédében. *Anyanyelv-pedagógia* 2. <http://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id756>. (Letöltés ideje: 2013. január 10.)
- Szende Tamás 1976. *A beszéd folyamat alaptényezői*. Akadémia Kiadó, Budapest.
- Szilassy Eszter 2002. Szóaktivizálási tesztek különféle korcsoportokban. *Magyaritanítás* 3: 26–31.
- Vallent Brigitta 2010. Középiskolások spontán narratíváinak jellemzői. *Beszédkutatás* 2010, 199–210.
- Vasilescu, Ioana–Adda Docker, Martine–Nemeto, R. 2007. Acoustic and prosodic Characteristic of vocalic hesitations across languages. *Scientific Report*.
- Wacha Imre 1974. Az elhangzó beszéd főbb stílus kategóriáiról. *Általános Nyelvészeti Tanulmányok* X: 203–16.
- Watanabe, Michiko–Hirose Keikichi–Den, Yasuharu–Minematsu, Nobuaki 2008. Filled pauses as cues to the complexity of upcoming phrases for native and nonnative listeners. *Speech Communication* 50: 81–94.

Laczkó Mária
egyetemi docens
Kaposvári Egyetem
Pedagógiai Kar

SUMMARY

Laczkó, Mária

Forms and functions of filled pauses in teenagers' spontaneous speech

Our continuous speech is not fluent: it is interrupted by various phenomena like filled or silent pauses, or various types of slips of the tongue. These phenomena can occur in several parts of spontaneous speech production, both in speech planning and in articulation processes, albeit in different degrees, forms, and functions. As no experimentally supported information regarding the frequency distribution, articulated forms and function of filled pauses occurring in teenagers' spontaneous speech is available to date, our research focuses on the analysis of these. The speech of teenagers was recorded in a digital form, and the Praat system and a statistical program (SPSS, version 10.00) were used for the analysis of hesitation phenomena. In this paper, we present the data obtained and, on the basis of our results, both linguistic and pedagogical consequences are emphasized.

Keywords: hesitation phenomena, filled pause, silent pause, the function of filled pauses, the implementation of filled pauses.